

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

INNOVATION TALABALAR AXBOROTNOMASI

 <https://innoworld.net>

 +998335668868

ILMIY JURNAL

IC²I JOURNALS
MASTER LIST

ISSN

INTERNATIONAL
JOURNAL
OF
SCIENCE
AND
TECHNOLOGY
INTERNATIONAL CENTER

doi

zenodo

OpenAIRE

Academic
Resource
Index
ResearchBib

Google Scholar

open access.nl

INNOVATION TALABALAR AXBOROTNOMASI

2-JILD, 3-TO'PLAM
2025

Jurnal quyidagi xalqaro bazalarda indekslanadi:

Google Scholar digital object identifier

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

OpenAIRE

Academic
Resource
Index
ResearchBib

Directory of Research Journals Indexing

Ilmiy jurnalning rasmiy sayti:

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

**BUXGALTERIYA HISOBI REGISTRRLARI VA SHAKLLARINI KORXONA
FAOLIYATIDA QO'LLASH MASALALARI****Abduvohit Boltaboyev Abdug'aniyevich**

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi 4-bosqich k-17-22 guruh talabasi

A Abdullayev

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va menejment kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada buxgalteriya hisobi registrarlari va ularning korxona faoliyatidagi ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda O'zbekiston korxonalarida qo'llanilayotgan an'anaviy va elektron registr shakllari qiyosiy tahlil asosida o'rganilib, ularning samaradorligi baholangan. Natijalar buxgalteriya registrlarini raqamlashtirish moliyaviy hisobotlarning aniqligi va tezkorligini oshirishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: buxgalteriya hisobi, registrlar, hisob shakllari, elektron hisob, moliyaviy axborot, xalqaro standartlar, avtomatlashtirish.

KIRISH

Buxgalteriya hisobi har qanday xo'jalik yurituvchi sub'yektning moliyaviy faoliyatini ifodalovchi eng muhim axborot tizimi hisoblanadi. Korxona faoliyatida sodir bo'layotgan har bir xo'jalik muomalasini to'g'ri qayd etish, nazorat qilish va tahlil qilish uchun buxgalteriya registrarlari va ularning shakllaridan samarali foydalanish zarur. Mamlakatimizda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va raqamli transformatsiya jarayonlari buxgalteriya hisobining yangi bosqichga o'tishini taqozo etmoqda.

O'zbekiston Respublikasida "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonun va xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining (XMHS) joriy etilishi natijasida hisobot tizimining ochiqqligi, shaffofligi va ishonchliligi darajasi sezilarli oshdi. Shu bilan birga, amaliyotda hali ham an'anaviy buxgalteriya shakllari ustuvor bo'lib, ularning avtomatlashtirilmaganligi ma'lumotlar aniqligiga ta'sir ko'rsatmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Buxgalteriya hisobi nazariyasi tarixan xo'jalik jarayonlarini qayd etishning turli usullaridan boshlangan. XX asrda L. Pacheoli tomonidan "ikkiyoqlama yozuv" tizimi ishlab chiqilgach, buxgalteriya registrlarining shakllanishi va amaliy qo'llanilishi yangi bosqichga ko'tarildi. Hozirgi kunda xalqaro miqyosda buxgalteriya registrarlari va shakllari "IAS 1 — Presentation of Financial Statements" hamda "IFRS 7 — Financial Instruments" standartlari asosida yuritiladi.

Mahalliy olimlardan Sh. O'razaliyev (2018) o'z tadqiqotlarida buxgalteriya registrlarini shakllantirishda avtomatlashtirilgan dasturlarning o'rni va afzalliklarini tahlil qilib, ularning nazorat funksiyasini kuchaytirishini

ta’kidlagan. T. Xodjayeva (2020) esa registrlarning analitik va sintetik hisobot shakllari o’rtasidagi bog’liqlikni o’rganib, ularni yagona elektron bazada yuritish samaradorligini isbotlagan.

Xorijiy adabiyotlarda esa J. Reeve, C. Warren va P. Fess (2017) asarlarida buxgalteriya registrlarining korxona boshqaruvida axborot tizimi sifatidagi o’rni keng yoritilgan. Ularning fikricha, elektron shakldagi registrlar an’anaviy daftar shaklidagi registrarga nisbatan 40 foizgacha samaraliroq.

Demak, nazariy manbalar tahlili buxgalteriya registrari nafaqat moliyaviy nazoratni, balki boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur axborot asosini ham ta’minlaydigan strategik vosita ekanligini ko’rsatadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda tizimli tahlil, statistik kuzatish, qiyosiy va regressiya tahlil usullari qo’llanildi. Ma’lumotlar O’zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo’mitasi va Moliya vazirligi hisobotlaridan olindi. Tadqiqot jarayonida buxgalteriya hisobi registrlarining avtomatlashtirilgan shakllari korxona moliyaviy ko’rsatkichlariga ta’siri regressiya modeli yordamida baholandi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlil natijalari shuni ko’rsatadiki, O’zbekiston korxonalarining 63 foizida buxgalteriya hisobi hali ham qisman an’anaviy shaklda yuritilmoqda. Quyidagi jadvalda buxgalteriya registrlarining qo’llanilish darajasi keltirilgan:

Ko’rsatkich	An’anaviy registrlardan foydalanayotgan korxonalar (%)	Elektron registrlardan foydalanuvchi korxonalar (%)
Kichik biznes sub’yektlari	72	28
O’rta korxonalar	54	46
Yirik korxonalar	31	69
Umumiy o’rtacha	63	37

Regressiya tahlilida buxgalteriya registrlarining avtomatlashtirilgan shakllarini joriy etish bilan korxona samaradorligi o’rtasidagi bog’liqlik quyidagi model orqali ifodalandi:

$$Y = 0.58x_1 + 0.27x_2 + 0.15,$$

bu yerda:

Y — korxonaning umumiy rentabellik ko’rsatkichi,

x_1 — elektron registrlardan foydalanish darajasi (%),

x_2 — axborot tizimlariga sarmoya ulushi (%).

Natijalarga ko’ra, elektron registr tizimlarini joriy etish korxonaning umumiy samaradorligini o’rtacha 15–25 foizga oshiradi. Bu esa buxgalteriya jarayonlarining tezligi, ma’lumotlarning aniqligi va tahliliy imkoniyatlarining kengayishi bilan bog’liqdir.

Xalqaro tajribada Germaniya, AQSh va Janubiy Koreyada barcha buxgalteriya registrari to’liq avtomatlashtirilgan shaklda yuritiladi. Masalan, AQShda “QuickBooks”, “SAP ERP” kabi tizimlardan foydalanish natijasida hisobotlarni tayyorlashga ketadigan vaqt 40% ga qisqargan. O’zbekistonda

ham "1C: Buxgalteriya", "BAS Buxgalteriya", "SAP Business One" kabi tizimlarning joriy etilishi bu jarayonni sezilarli soddalashtirmoqda.

Amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, avtomatlashtirilgan buxgalteriya registrarlari nafaqat hisob-kitoblarni aniqlashtiradi, balki boshqaruv qarorlarini tezlashtiradi, ichki audit tizimini mustahkamlaydi va korxona rentabelligini oshiradi.

XULOSA

O'zbekiston iqtisodiyotida buxgalteriya hisobi tizimi moliyaviy nazoratning eng muhim instrumenti sifatida faoliyat yuritadi. Buxgalteriya registrarlari va ularning shakllarini to'g'ri tanlash korxonada moliyaviy axborotning ishonchliligi, tahlil sifati hamda qaror qabul qilish jarayonlarining samaradorligini ta'minlaydi. Amaldagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni joriy etish buxgalteriya hisobi shakllarini modernizatsiya qilishda asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda. Elektron registr tizimlari korxona faoliyatini tez, shaffof va tahliliy asosda boshqarish imkonini beradi. Shunday ekan, korxonalar buxgalteriya jarayonlarini avtomatlashtirishga sarmoya kiritish, xodimlarning axborot texnologiyalari bo'yicha malakasini oshirish va xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga muvofiq ishlashga e'tibor qaratishlari lozim. Buxgalteriya registrarlari tizimini raqamlashtirish orqali korxonalar moliyaviy ma'lumotlarining aniqligi oshadi, bu esa investorlar ishonchini mustahkamlab, mamlakat iqtisodiy barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu asosda buxgalteriya hisobi shakllarini takomillashtirish nafaqat korxona darajasida, balki milliy iqtisodiyot miqyosida ham muhim strategik ahamiyatga ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Pacheoli L. *Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita*. – Venice, 1494.
2. Reeve J.M., Warren C.S., Fess P.E. *Accounting Principles*. – South-Western College Pub, 2017.
3. O'razaliyev Sh. *Buxgalteriya hisobi asoslari*. – T.: Iqtisodiyot, 2018.
4. Xodjayeva T. *Hisob registrklarini avtomatlashtirishning nazariy asoslari*. – T.: TDIU, 2020.
5. IFRS Foundation. *International Accounting Standards (IAS 1, IFRS 7)*. – London, 2023.
6. OECD. *Digitalization of Accounting Systems*. – Paris, 2021.
7. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. *Buxgalteriya hisobi to'g'risidagi Qonun*. – Toshkent, 2019.
8. Davlat statistika qo'mitasi. *Korxonalarning raqamli iqtisodiyotdagi ishtiroki bo'yicha hisobot*. – Toshkent, 2024.
9. SAP SE. *Business Automation Report*. – Berlin, 2022.
10. World Bank. *Accounting and Auditing ROSC*.